

Magyarország Nemzeti Atlasza

MTA, MÉM, Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1989. 395 o.

Alapos előkészületeket követő több éves munka tudományos szempontból is kiemelkedő eredménye az 1989 karácsonyára megjelent nemzeti atlasz. Teljes biztonsággal helyezhető az évtized legnagyobb földrajzi teljesítményeinek sorába. A tervezési, szervezési és kiadói munkálatokat is ellátó Földrajztudományi Kutató Intézet népes munkaközösséget vezényelt. Az alkotók arra vállalkoztak, hogy a kutatások eredményei alapján bemutassák és értékeljék hazánk természeti, gazdasági és társadalmi viszonyainak változását, mai állapotát. S valóban, a diplomáciai kapcsolatoktól Őrszentpéter község rendezési tervéig 19 fejezetbe csoportosított, rendkívül széles tematikai kört átfogó közel 300 térképpoldalon, és 100 oldalnyi magyarázó szöveggel kísérettel tárul elének a 80-as évek Magyarországá. Az atlasz nemcsak mennyiségileg, de főként tartalmának minőségével lényegesen, mondhatni összehasonlíthatatlanul több, mint 1967-ben kiadott elődje.

Átfogó és értékelő véleményalkotás szándékával fogtam e recenzió megírásához, de rá kellett jönnöm, hogy legfeljebb első benyomásaimat oszthatom meg a Tisztelt Olvasóval. Az atlasz oly nagy mennyiségű információt tartalmaz, hogy alaposabb megismeréséhez hónapok kellenek. Ezért gyanítom, tényleges használati értéke is csak később lesz megállapítható (következésképpen az apróbb hibákra, elírásokra, színelcsúszásokra is eközben derül majd fény).

Már első áttekintésre jól érzékelhető a

komplexitásra, illetve az általános és (esetenként) a jellemző egyedi bemutatására való törekvés, és az a szándék, hogy markánsan jelenjenek meg az új kutatási eredmények, de ne csak statisztikai tényszerűségükben, hanem a megközelítés szemléletére utalóan is. Ez különösen akkor válik nyilvánvalóvá, ha a térképeket a rendkívül érdekes, sőt többségében külön-külön is szakmai remeklésnek minősíthető magyarázó szövegekkel együtt olvassuk.

Egy ilyen méretű atlasz olvasásához az ember többnyire nem úgy fog hozzá mint egy regényéhez. Inkább csak az érdeklődésének megfelelő fejezeteket böngészi. Szeretném kérni az atlasz Tisztelt Olvasóit, hogy ezúttal ne ezt tegyék, legalább egyszer lapozzák végig. Meglátják, a borkóstolási metódus itt is eredményes lesz, mind az általános minősítés, mind a legjobb kiválasztása céljából. Én magam a társadalomföldrajzi fejezetekhez vonzódom, ezért talán (ha meg nem is bocsátható, de) érthető, hogy azokról a térképekről bővebben írok. Ám be kell vallanom, igen nagy élvezettel fedeztem fel sok érdekeseget és újat más témakörű fejezetekben is. Hadd említsek meg néhányat konkrétan: a felmérés és térképezés történeti és egynemely módszertani vonását bemutató térképek; a geomorfológiai, földtani-szerkezeti, mérnök- és hidrogeológiai térképek; a történeti földtan rendkívül szemléletes térképei; a részletes éghajlati térképsorozat; a Duna vízgyűjtő területének víz-földtani térképe; a talajvizek vegyi jellegét bemutató térkép; a genetikai és a FAO talaj-

térkép; a természeti tájak rendszertani felosztása; a tájtypusok térképe; a környezetvédelmi fejezet térképei.

A társadalomföldrajzi térképanyaggal kapcsolatban több első benyomásom is volt:

— ilyen gazdag, és a folyamatok bemutatására is törekvő társadalomföldrajzi térkép-kollekció egy kötetben Magyarországon még nem jelent meg;

— az a mérhetetlen mennyiségű adat, amit a szerzők összegyűjtöttek, valószínűleg még sok térkép elkészítését lehetővé tette volna. Persze ilyenkor masszívan állnak a terjedelmi korlátok, de talán esetenként, a komplexitás növelésével a terjedelmi korlátot ki lehetett volna játszani;

— mintha a kívánatosnál kevesebb lenne a regionális térkép. Közben is, de különösen a területi tervezés térképei kapcsán jutott eszembe, hogy az öt nagyváros részletesebb bemutatást érdemelt volna;

— nagyon jó megoldásnak tartom, hogy nemcsak a népesség és települési fejezetnél, de másutt is, ahol lehetett, a statisztikai alapegységet a település képezte. Ez az atlasz használhatóságát nagy mértékben növeli.

Nem meglepő (a statisztikai adatszolgáltatás struktúrájából is következik), hogy a társadalmi és gazdasági témakörök, úgymond klasszikus csoportosításban következnek. E hagyományos fejezetelés belső tartalma azonban már nemcsak egy nemzeti atlaszban kötelezően szükséges információkat adja, de sok újdonságot is felmutat, amelyek már az ismerkedő lapozgatáskor magukhoz vonzzák a figyelmet. A továbbiakban elsősorban ezek között szeretnék tallózni.

Úgy tűnik, az újdonságok tekintetében a népesség, települések, lakás- és közműellátottság című fejezet emelkedik ki. Az itt közreadott térképanyag jól reprezentálja a társadalom vizsgálatának új szemléleteit. Különösen érdekesnek tartom a népesség területi

eloszlását, a népsűrűség változását 1784-től követő térképsorozatot; a települések vándorlási egyenlegének bemutatását; a nemzetiségi, etnikai vonatkozású térképeket; az életkörülmények térbeli megjelenítését; a falutípusoknak, valamint a települések dinamikai típusainak bemutatását; a budapesti térképsorozatot; a lakásállomány korstruktúrájának területi változásait feldolgozó térképeket.

Az egészségügyet ábrázoló rövid fejezet utolsó oldalánál időztem hosszabban, ahol 12 kis térképen és 7 grafikonon tömördek információ olvasható a lakosság egészségi állapotáról. Az oktatás, közművelődés, sport témakörű fejezetben a lakosság képzettségi színvonalát, valamint az ország szellemi központjait bemutató térképek hatottak az újszerűség varázsával.

Terjedelmes fejezet foglalkozik az ipar és építőipar témaköreivel. A „kötelező” információk (ágazatok, termékek részletezése) mellett itt is találni számos új elemet. Ilyen például a foglalkoztatottak megoszlása üzemenagyság szerint; vagy a foglalkoztatottak életkorának megyénkénti alakulása; a magánipar ágazati és területi elhelyezkedése; egyes vegyipari vállalatok termelési szerkezetének bemutatása.

A mezőgazdaság és élelmiszeripar szintén sok, el nem hagyható ágazati- és termékbe mutatást követel (talán kissé túlzott is az atlaszban ennek mérete). Ám szerencsére itt is sikerült elhelyezni nem egy novumot. Különösen tetszik néhány régió földhasznosításának bemutatása; a termőföld értékelésének térképrevitel; az alaptervekenység arányának ismertetése. Kár, hogy a mezőgazdaság térbeli termelési kapcsolatairól nem készült térkép. Ellenben nagyszerű ötlet volt a termelési színvonal, a vállalati hatékonyság, a jövedelmezőség és az újratermelés saját forrásai területi szerkezetének közzététele.

A közlekedés, posta és távközlés térképei,

ezen ágazatok jellegéből következően főként hálózatokat, irányokat mutatnak. Közöttük a megyeszékhelyek elérhetőségét ábrázoló térkép viszonylagos komplexitásával tűnik ki.

Igazán kár, hogy a belkereskedelem, vendéglátás és szolgáltatás mindössze hét térképpel rendelkezik. A kitűnően felépített térképekről árad az információbőség. Az embernek az az érzése, hogy a szerzők sajnálták bármit is kihagyni a birtokukban lévő információ-halmazból. Ha lehetőségük van, bizonyára ide jól illő regionális térképeket is elhelyeztek volna.

Érdekes kísérlet az idegenforgalom vonzó tényezőinek térképi összefoglalása. Különösen tanulságos ezt összevetni az idegenforgalmi tájegységek látogatottságát feldolgozó térképpel. Ez utóbbi, 1984-es adatok alapján, a határállomások forgalmát is közli. A történések azonban ezt a térképet azóta alaposan átírták. A magyar világútlevél, a szovjet utazási könnyítések és más változások nagyságrendekkel növelték az utazási mennyiségeket. Az atlasz újabb kiadásakor remélhetőleg lesz lehetőség korrekcióra, vagy a változás valamiféle jelzésére.

Úgy tűnik, a külkereskedelem számára adott méltatlanul szerény terjedelemből származó gondokat a szerzők úgy próbálták áthidalni, hogy ha már részletek nem, legalább szemléletesek legyenek. Ez sikerült is, de a hiányérzetet alig oszlatja.

Az atlasz térképegységét a területi tervezés című fejezet zárja. A témakörnek a nemzeti atlaszban való elhelyezését nemcsak egyszerűen jó ötletnek, de kifejezetten szükségesnek tartom. Az itt közölt térképek kettős funkciót töltenek be: egyrészt mint térképek önmagukban is elemezhetők, másrészt az ide kapcsolódó magyarázó szöveg kitűnő illusztrációi is. A térképek és a magyarázó sorok együtt frapáns segítséget adnak a területi tervezés lényegének megértéséhez.

Szívesen ajánlom ezt a kiváló munkát mindazok figyelmébe, akiket mélyebben érdekel hazánk földje, népe, gazdasága. De igazán akkor leszek boldog, ha ezt az atlaszt, mint rendszeresen használt munkaeszközt, a jelenünket és jövőnket formáló, legkülönbözőbb szintű döntéshozók asztalán tudhatom.

Mészáros Rezső